

• Paizs László •

KISKERESKEDELMI VERSENY ÉS SZOLGÁLTATÓVÁLTÁS A MAGYARORSZÁGI ÁRAMPIACON*

Tanulmányunkban a szolgáltatóváltás és a kiskereskedelmi verseny összefüggéseit vizsgáljuk az áramszektorban. Az első részben az árampiaci szolgáltatóváltás okaival és akadályáival foglalkozunk egy háztartások körében végzett európai uniós felmérés eredményeire támaszkodva. A tanulmány második részében az árampiaci szolgáltatóváltás magyarországi helyzetét vizsgáljuk a fennálló szabályozási és piaci feltételrendszer tükrében. Az elemzésből kiderül, hogy a magyar háztartások csak kismértékben váltanak szolgáltatót, ami elsősorban az egyetemes szolgáltatási rendszeren keresztül fenntartott nyomott árú villamosenergia-vásárlás lehetőségével magyarázható. Az üzleti felhasználók esetében ugyanakkor a kereskedőváltás egyre gyakoribb. Az elmúlt egy-két évben több tényező is segítette az üzleti felhasználóként folyó szolgáltatói verseny élénkülését. A felhasználói oldal alkupozióját erősítette a gazdasági válság okozta kereslet-visszaesés. A kiskereskedelmi versenynek újabb lendületet adott az a tény is, hogy a kedvező nagykereskedelmi piaci folyamatok eredményeként a versenypiaci végfelhasználói árak 2011-ben a hatósági árazású szegmens végfelhasználói árai alá süllyedtek, aminek következtében a verseny hatóköre most már az egyetemes fogyasztásra jogosult üzleti felhasználókra is kiterjedhet.

BEVEZETŐ

Az árampiaci liberalizáció immár Magyarországon is közel 10 éves múltra tekint vissza. A piacnyitás fokozatosan, három lépésben valósult meg. Az első két lépésben (2003 januárjában, illetve 2004 júliusában) az üzleti felhasználók, a harmadikban (2008 januárjában) pedig a háztartási fogyasztók kapták meg a szabad szolgáltatóváltás jogát.

A szolgáltatóváltás szabadságának megteremtése fontos állomás a versenyzői árampiacok kialakításának folyamatában. A hatásos verseny kialakulásának legalább annyira fontos tényezője a fogyasztók piaci aktivitása, mint a többszereplős kínálati oldal vagy a szállítói infrastruktúrához való szabad hozzáférés megteremtése. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a fogyasztók nem mindig, illetve nem automatikusan élnek a szolgáltatóváltás nyújtotta lehetőségekkel, és ennek következtében a fogyasztókért folyó verseny a piacnyitást követően is gyenge maradhat.

* A tanulmány elkészítését az OTKA K 76306. számú pályázata támogatta.

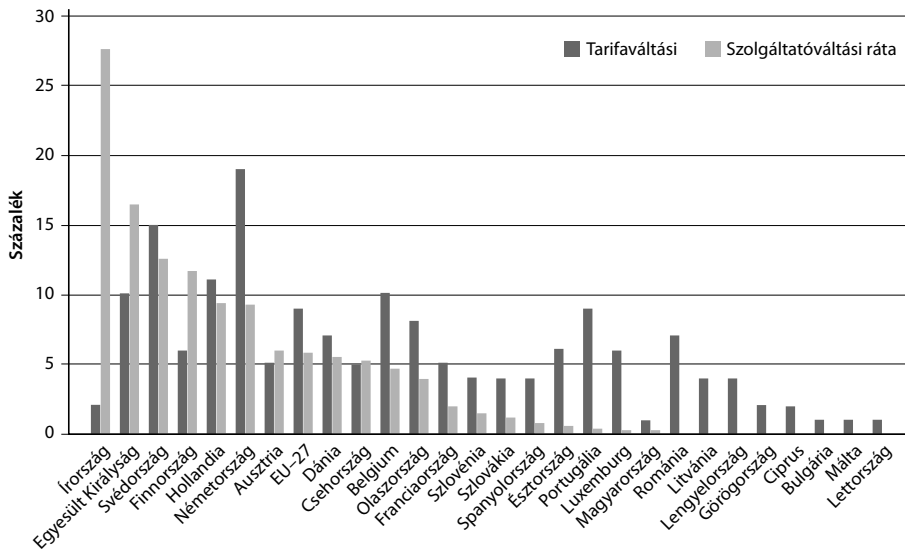
E tanulmány célja, hogy bemutassa a szolgáltatóváltási aktivitás alakulását a hazai áramszektorban az elmúlt négy évben. A tanulmány első részében a szolgáltatóváltás helyzetét és az azt befolyásoló tényezőket – egy közelmúltban készült nemzetközi felmérés eredményeire támaszkodva – elemezzük az Európai Unió tagállamaival való összehasonlításban. A második részben a magyarországi árampiaccal foglalkozunk, és a szolgáltatóváltási aktivitás elmúlt évekbeli alakulását a fennálló szabályozási és piaci feltételrendszer tükrében próbáljuk meg értelmezni.

A szolgáltatóváltás hazai kutatását jelentősen megnehezíti, hogy ehhez még a legalapvetőbb adatok sem állnak rendelkezésre. Bár a Magyar Energia Hivatal az elosztóhálózat vállalatának adatszolgáltatása alapján e területen is teljes körű adatgyűjtést végez, nem dolgozott ki módszertant azok ellenőrzésére és feldolgozására, és az adatokat nyers formában nem közli. Ezért a hazai árampiaci szolgáltatóváltás helyzetéről csak egy-egy alkalmi kutatás eredményei alapján kaphatunk képet. Tanulmányunk következtetései részben ezekre, részben pedig a piaci részesedések alakulása alapján készített saját számításainkra épülnek.

A SZOLGÁLTATÓVÁLTÁS HELYZETE MAGYARORSZÁGON ÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az árampiaci szolgáltatóváltás területén a legmélyebb és legátfogóbb vizsgálatot az Európai Bizottság megbízásából az ECME konzorcium végezte 2010-ben (*ECME* [2010]). A 27 európai uniós tagállam háztartási fogyasztóira kiterjedő kutatás célja egyfelől a kiskereskedelmi árampiacok teljesítményének értékelése volt – árak, választási lehetőségek és innovációk tekintetében –, másfelől annak felmérése, hogy a háztartások mennyire képesek informált és racionális módon szolgáltatót, illetve szolgáltatási csomagot választani. A kutatás a szabályozási és piaci környezet elemzésén, kérdőíves felméréseken és próbavásárlásos vizsgálatokon alapult. A kiskereskedelmi piac működését illetően a regulációt, a piacszerkezetet, a választékot, az árakat, a számlázást és a fizetést, a szolgáltatás minőségét és az innovációkat vette nagyító alá. A fogyasztói aktivitásra vonatkozóan a kutatás a fogyasztók szolgáltatóváltással kapcsolatos attitűdjét és várakozásait, a fogyasztói tudatosságot, az információk minőségét és elérhetőségét, a kereskedőváltás intenzitását, valamint az ezzel kapcsolatos percepciókat, problémákat, panaszokat kívánta felmérni. A következőkben röviden összegezzük a kutatás azon eredményeit, amelyeket a jelen tanulmány szempontjából relevánsnak tartunk.

Az EU egészét tekintve a kutatás azt találta, hogy az elmúlt két évben a háztartási fogyasztóknak mindössze 5,7 százaléka váltott szolgáltatót (*1. ábra*). (Ez az adat nem tartalmazza a költözés miatt bekövetkezett kereskedőváltásokat.) A váltási rátában azonban nagy különbségek mutatkoznak az egyes országok között. Viszonylag jelentős kereskedőváltási aktivitás jellemzi Írországot, az Egyesült Királyságot és

Megjegyzés: a felmérés a 2010 júliusát megelőző két év kumulált szolgáltató- és tarifaváltási értékeit vizsgálta. A szolgáltatóváltási adatok nem tartalmazzák a költözés következtében megvalósult váltásokat. Az EU-átlag a 27 tagállam adatainak népességgel súlyozott átlagát jelenti.

Forrás: ECME [2010] 29. és 31. ábrája felhasználásával.

1. ÁBRA • Szolgáltató- és tarifaváltási arányok az EU tagállamaiban (2009–2010)

a skandináv országokat, miközben 8 európai uniós országban a háztartási fogyasztók körében egyáltalán nem történt szolgáltatóváltás. Igaz, ezen országok egy részében a fogyasztóknak erre nem is volt lehetőségük. A váltások száma Magyarország esetében is elenyésző mértékű; mindössze a fogyasztók 0,2 százaléka váltott kereskedőt 2008. július és 2010. június között.

A már hosszabb ideje liberalizáltan működő piacokon magasabb szolgáltatóváltási aktivitást figyelhetünk meg, ami nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a versenypiac éréseivel kedvezőbbé válnak a szolgáltatóváltás feltételei, és a fogyasztók számára is természetesebbé válik a kereskedőváltás vagy legalábbis annak gondolata. Úgy tűnik, hogy a piacszerkezet is hatással van a szolgáltatóváltás intenzitására. A piac koncentráció más tényezők változatlanlansága mellett csökkentően hat a kereskedőváltások számára.

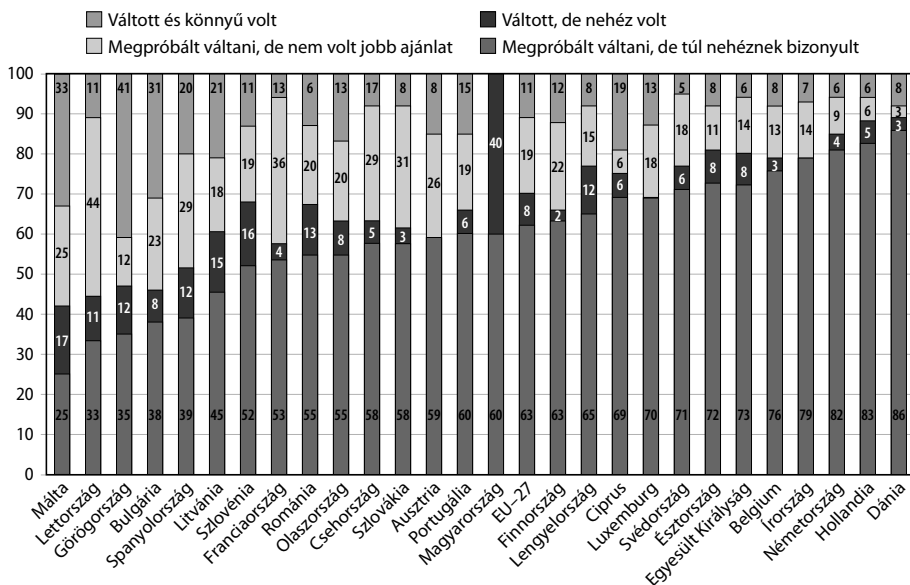
A felmérés szerint viszonylag egységes a kép a szolgáltatóváltást motiváló tényezők tekintetében. Döntésük legfontosabb okaként a fogyasztók majdnem minden országban az attól várt megtakarítást nevezték meg. Csak egy-két olyan európai uniós ország van, ahol a fogyasztók egy jelentősebb része a szolgáltatás – vagy esetleg az ügyfélszolgálat – alacsony színvonalá miatt döntött a szolgáltatója lecserélése mellett.

A felmérés tanúsága szerint a legtöbb tagállamban a – kereskedőváltással nem járó – tarifacsomagok közötti váltások száma meghaladja a szolgáltatóváltások számát. Ez összhangban áll azzal, hogy a fogyasztók könnyebbnek találják saját szolgál-

tatójuk alternatív ajánlatainak az összehasonlítását, mint a különböző szolgáltatókét, illetve hogy általában véve is, a tarifaváltás és a szolgáltatóváltás közül az előbbit jóval kevesebb vesződséggel járó procedúrának tartják. Magyarországon is több fogyasztó váltott tarifát, mint ahány szolgáltatót, de hasonlóan a kereskedőváltási mutatóhoz, a tarifaváltási mutató is nagyon alacsony, annak 1 százalékos jelenlegi értékével Magyarország az EU-rangsor utolsó helyeinek egyikén helyezkedik el. Elmondható, hogy a két mutató értéke együtt mozog: azokban az országokban, ahol magas a szolgáltatót váltók aránya, ott általában magas a tarifacsomagot váltók aránya is.

Az ECME [2010] tanulmány megerősítette a váltással kapcsolatos nehézségek és a váltások intenzitása közötti összefüggést (2. ábra). Azokban az országokban, ahol a szolgáltatóváltási mutatók alacsony, a kereskedőt váltott fogyasztók nagyobb százaléka találta a váltási procedúrát nehéznek. Például Magyarországon a kereskedőt váltott fogyasztók 40 százaléka számolt be problémákról, míg a kereskedőváltásban élen járó országok esetében az elégedetlen fogyasztók aránya csak néhány százalék volt. Ugyanakkor vannak olyan országok – például Luxemburg és Dánia –, ahol könnyű lenne váltani, mégis alacsony a váltások száma.

A kutatás próbavásárlásos vizsgálatának eredményei azt mutatják, hogy az uniós országok kétharmadában a fogyasztók legalább 50 százaléka találhatna a jelenlegi szolgáltatójánál olcsóbbat. Magyarországon ugyanakkor egyetlen próbavásárló sem talált jobb ajánlatot a rendelkezésre álló 10 nap alatt.

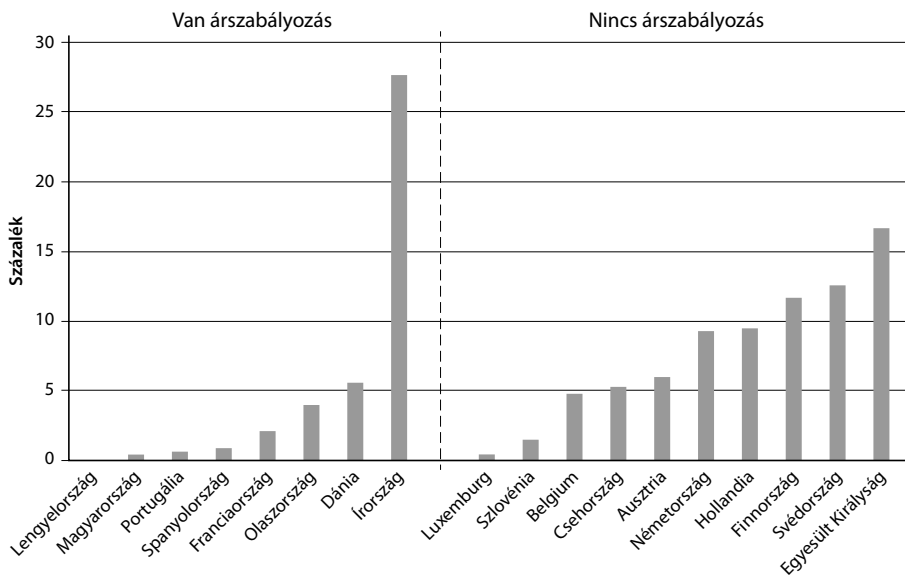

Forrás: ECME [2010] 36. ábrája felhasználásával.

2. ÁBRA • A szolgáltatóváltás nehézsége (százalék)

A próbavásárlásos vizsgálat arra is rámutatott, hogy a szolgáltatóváltással elérhető potenciális megtakarítások néhány országban igen jelentősek. Viszonylag könnyen értelmezhető az a felmérés által feltárt összefüggés, hogy a potenciális megtakarítás mértéke ott nagyobb, ahol a fogyasztók komplexebb döntési problémával szembesülnek. A döntések komplexitását a tanulmány a választék nagyságával (szerződés-típusok, tarifacsomagok, alternatív szolgáltatók számával) méri. Az már inkább magyarázatot igényel, hogy miért szisztematikusan nagyobb a szolgáltatóváltással elérhető nyereség a fejlettebb és nagyobb kereskedőváltási aktivitást mutató piacokon. Arra a kérdésre, hogy a fogyasztók az érett piacokon miért nem aknázzák ki a váltásban rejlő, olykor jelentős anyagi előnyöket, csak spekulációk léteznek. Az egyik elképzelés szerint az érett piacokon a fogyasztók hajlamosak azt hinni, hogy a szolgáltatók nagy száma, a csomagok széles választéka, az éles verseny miatt a különböző szolgáltatók árai nem térhetnek el jelentősen egymástól, és ezért a kereskedőváltással nem érhető el jelentős eredmény. Ezért azután nem is vesződnek azzal, hogy körülnézzenek a piacon olcsóbb lehetőségek után kutatva. A felmérés egy további meglepő eredménye, hogy akik ténylegesen szolgáltatót váltanak, az elérhetőnél végül sokkal kisebb megtakarítást realizálnak.

A felmérés megerősítette, hogy a hatósági árszabályozás gyengíti a kereskedőváltási aktivitását (3. ábra). Ez főként azzal magyarázható, hogy a piaci ár alatt megállapított hatósági ár mellett megszűnik a fogyasztók pénzügyi érdekeltsége a szolgáltatóváltásban.

Forrás: ECME [2010] 29. és 57. ábrája felhasználásával.

3. ÁBRA • Szolgáltatóváltási ráta és árszabályozás (százalék)

Írország látványosan kilóg a sorból: a hatósági árszabályozás ellenére az európai országok közül itt váltottak legnagyobb arányban szolgáltatót a fogyasztók. Írország esete azonban kivételes abból a szempontból, hogy szemben a többi hatósági árszabályozást alkalmazó országgal, itt a hatósági árak magasabbak a piaci alapú áraknál.

A SZOLGÁLTATÓVÁLTÁS ÉS A KISKERESKEDELMI VERSENY ÖSSZEFÜGGÉSEI A MAGYAR ÁRAMPIACON

Szabályozási környezet

A jelentősen eltérő szabályozási és működési környezet alapján a hazai kiskereskedelmi piac két részre bomlik: az egyetemes fogyasztókat, illetve a szabadpiaci fogyasztókat ellátó piaci szegmensekre. Míg a villamosenergia-szolgáltatás feltételeit az előbbi esetben jelentős mértékben a hatósági árszabályozás, addig az utóbbi esetben tisztán a piaci viszonyok határozzák meg.

Az egyetemes szolgáltatási rendszert 2008-ban – a teljes piacnyitás megvalósításával párhuzamosan – vezette be Magyarország.¹ A szabályozás azt jelenti, hogy a lakossági fogyasztók és az üzleti felhasználók egy bizonyos köre számára az állam továbbra is biztosítja a hatósági árazású villamosenergia-vásárlás lehetőségét. Az egyetemes szolgáltatásra jogosultak köre 2008-ban a háztartásokra és a 3×50 ampernél nem nagyobb csatlakozási teljesítményű üzleti felhasználókra terjedt ki. E felhasználói csoport fogyasztása 2008-ban 12,8 terawattóra volt, ami a teljes kiskereskedelmi értékesítés 35,5 százalékának felelt meg. 2009-től a közintézmények (kórházak, iskolák stb.) is bekerülnek a szabályozott árú villamosenergia-vásárlásra jogosultak körébe, s ezzel az egyetemes fogyasztói kör éves fogyasztása 13,9 terawattórára, piaci részaránya pedig 40,2 százalékra nőtt.

A villamosenergia-szolgáltatás esetében a végfelhasználói ár négy komponensből áll: a nagykereskedelmi vagy termékár-komponensből, hálózathasználati díjkból, a kiskereskedelmi árrésből és az adó jellegű tételekből. A hálózatot minden fogyasztó azonos feltételek mellett, felhasználói kategóriánként egységesen szabályozott díjrendszerben veszi igénybe. Az egyetemes szolgáltatás esetében a szabályozás ezen túlmenően plafont állapít meg a szolgáltatott villamos energia nagykereskedelmi-árrés- és kiskereskedelmi-árrés-összetevőire. Az úgynevezett nagykereskedelmi

¹ Az Európai Unió országaiban 2007 óta minden villamosenergia-fogyasztó számára biztosítani kell a szabad szolgáltatóváltás jogát. A közösségi szabályozás ugyanakkor lehetőséget hagyott arra, hogy amennyiben a tagállam szeretné, a lakosság és egy szűk vállalati fogyasztói kör számára úgynevezett egyetemes szolgáltatás keretében szabályozott áron nyújthasson áramot. Egy 2008. évi felmérés szerint a teljes piacnyitást követően a tagállamok közül a háztartási szegmens számára 15, a kisvállalati szegmens számára pedig 13 ország biztosított szabályozott árú villamosenergia-ellátást (EREGE [2009]).

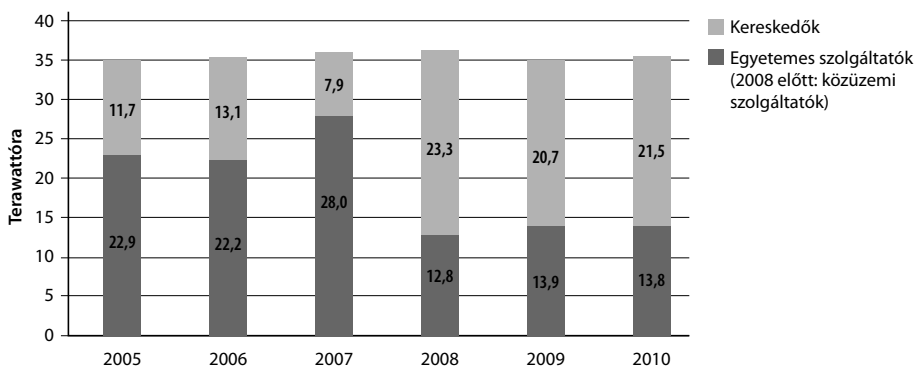
viszonyítási (benchmark) ár – vagyis a nagykereskedelmi árplafon – országosan egységes, míg a kiskereskedelmi árrés maximális értéke 2011-től szolgáltatónként változhat. Az engedélyezett legnagyobb egyetemes szolgáltatói árrés mértéke jelenleg 1,8 és 2 forint/kilowattóra között mozog.

Az egyetemes fogyasztók ellátását az úgynevezett egyetemes szolgáltatók végzik. Ezeket a szereplőket az egyetemes szolgáltatásra jogosult fogyasztókkal szemben villamosenergia-értékesítési és szerződéskötési kötelezettség terheli. A jelenleg egyetemes szolgáltatóként működő négy vállalat – E.on Energiaszolgáltató, Elmű, Émász és Démász – a korábbi közüzemi szolgáltatók utódvállalatai. Bár az egyetemes szolgáltatás erősen szabályozott tevékenység (lásd előzőekben), a hatályos szabályozás lehetőséget biztosít az egyetemes szolgáltatói piacra való belépésre. Erre azonban eddig nem került sor: sem az egyetemes szolgáltatók nem terjesztették ki működésüket a saját – közüzemi elődeiktől örökölt – ellátási területükön kívüli ellátási területekre (azaz nem törtek be egymás szolgáltatási övezetébe), sem más, az egyetemes szolgáltatók tulajdonosi körén kívüli kereskedelmi vállalat nem folyamodott egyetemes szolgáltatói engedélyért.

Piacszerkezet

A két nagy piaci szegmens méretének alakulását a 2005 és 2010 közötti időszakban a 4. ábrán szemléltettük.

Az egyetemes szolgáltatás részaránya a teljes kiskereskedelmi piacon belül jelenleg körülbelül 39 százalék. A két szegmens egymáshoz viszonyított aránya 2008-ban nagymértékben változott, amikor is a közüzemi szolgáltatást, amelynek igénybevétele korábban minden fogyasztó jogosult volt, felváltotta a jóval kisebb jogosultsági körre vonatkozó egyetemes szolgáltatás. Ezzel a 2007-ben mindössze néhány száz

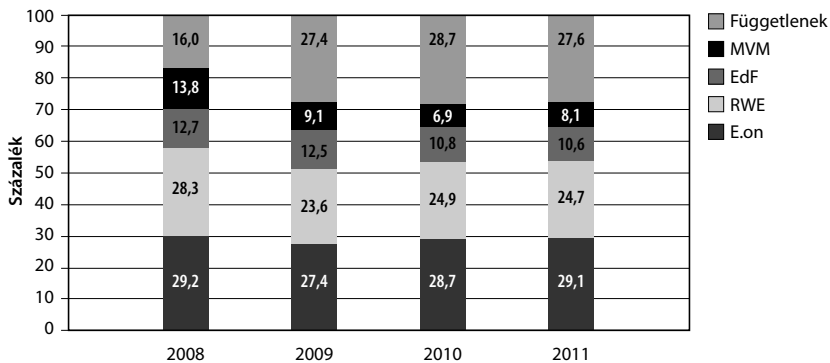

Forrás: MEH és MVM Közlemények.

4. ÁBRA • Az egyetemes szolgáltatók és a kereskedők végfelhasználók számára történő értékesítésének alakulása

nagyfogyasztókból álló szabadpiac mintegy százezer kis- és közepes villamosenergia-felhasználóval bővült.

A kereskedők tulajdonosi hátterük alapján három nagy csoportba oszthatók. A legnagyobb piaci részesedéssel az egyetemes szolgáltatási üzletágot is kézben tartó három multinacionális vállalatcsoport – az E.on, az RWE és az EdF – kereskedelmi vállalatai rendelkeznek. Ebbe a csoportba tartoznak a már 2008 előtt is kereskedéssel foglalkozó, elsősorban nagyfogyasztók kiszolgálására szakosodott cégek [E.on Energiakereskedő Kft., Magyar Áramszolgáltató Kft. (MÁSZ) és EdF Energia Hungária Kereskedelmi Zrt.] és az egyetemes szolgáltatást végző vállalatok is, amelyek maguk is folytatnak kereskedelmi tevékenységet. A 2008. évi modellváltás során a hatósági áras szegmens elhagyására kényszerülő mintegy 100 ezres ügyfélkör körülbelül 90 százalékát ezek az egyetemes szolgáltatói és kereskedői engedéllyel is rendelkező vállalatok „vették” át.² A második csoportot az MVM-csoport vállalatai, az a MVM Trade Zrt. és az MVM Partner Zrt. alkotják. Végül, a harmadik csoporthoz soroltuk a „független” kereskedőket, vagyis azokat a vállalatokat, amelyek a hazai áramszektorban csak a kiskereskedelemben rendelkeznek jelentősebb üzleti érdekeltséggel.

Megjegyzés: a 2011-es adatok a januártól szeptemberig tartó időszakra vonatkoznak.

Forrás: MEH.

5. ÁBRA • Piaci részesedések a versenypiaci áram-kiskereskedelemben értékesített villamos energia alapján (százalék)

A három inkumbens szolgáltató jelenleg a versenypiaci kiskereskedelmi értékesítés 64 százalékát mondhatja magáénak.³ A piaci részesedésekben 2009-ben következett be jelentősebb változás, amikor részben a közintézmények egyetemes szolgáltatási rendszerbe való átsorolása, részben pedig a független kereskedők előretörésének köszönhetően az inkumbens kereskedők piaci részesedései jelentősen csökkentek.

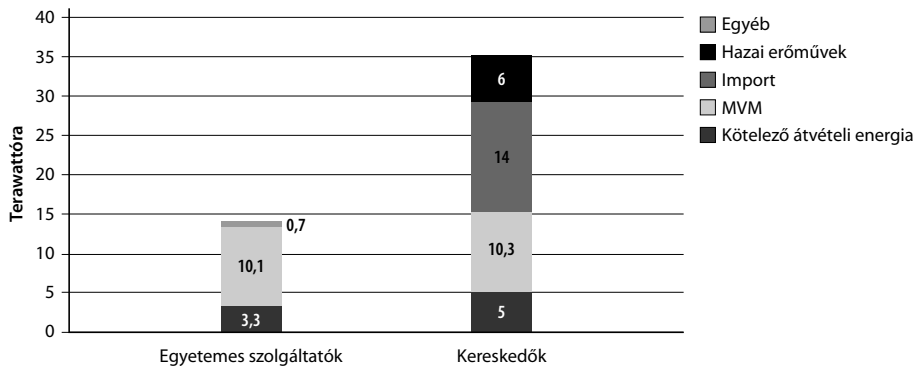
² Időközben az E.on Energiakereskedő beolvadt az E.on Energiaszolgáltatóba, az EdF Energia Hungária Kereskedelmi Zrt. pedig az EdF Démászba.

³ A kiszolgált ügyfelek száma alapján a három inkumbens piaci részesedése 77 százalékos (MEH [2011]).

A független kiskereskedők igen nagyszámú csoportjában – 2010-ben 30 ilyen volt a hazai árampiacon – mindössze két kereskedő rendelkezik 5 százalékot meghaladó piaci részesedéssel (Mol és CEZ). A kereskedők nem kis számban valójában olyan nagyfogyasztók (például Mol, Nitrogénművek, BorsodChem stb.), amelyek elsősorban saját ellátásuk miatt foglalkoznak villamosenergia-kereskedelemmel.

Bár a három inkumbens áramszolgáltató együttes piaci részesedése az elmúlt három évben nem változott sokat – 64 százalék körüli értéken alakult 2009-ben, 2010-ben és 2011-ben is –, az egyes vállalatok piaci részesedéseiben azért történtek kisebb-nagyobb elmozdulások. Az EDF részesedése például 12,5 százalékról 10,6 százalékra csökkent, miközben az E.on 1,5 százalékkal növelni tudta részesedését. Hasonló folyamatokat figyelhetünk meg a független kereskedők körében is, ahol folyamatosan nő a szereplők száma, és változik ez egyes vállalatok piaci részesedése. A részesedések évről évre történő módosulásában az ügyfélkörök fogyasztásának – kereskedőnként eltérő mértékű – változása mellett vélhetően az *ügyfélkörök változása* – azaz a szolgáltatóváltások – is szerepet játszanak.

A 2008. évi modellváltás lényeges eleme volt, hogy a hatósági áras végfelhasználói szegmens ellátását végző szolgáltatók számára biztosította a nagykereskedelmi árambeszerzés szabadságát. Vagyis az egyetemes szolgáltatók – szemben a korábbi közüzemi szolgáltatókkal – bárkivel szerződhetnek nagykereskedelmi igényeik fedezésére. Az új szabályozási rezsim azonban nem hozott változást az egyetemes szolgáltatók beszerzési gyakorlatában: a kötelező átvételi energián felül jelentkező igényeiket az egyetemes szolgáltatók szinte teljes egészében továbbra is az MVM-től szerzik be (6. ábra). Ennél lényegesen diverzifikáltabb portfólióban vásárolják a nagykereskedelmi villamos energiát a versenypiaci fogyasztókat ellátó kereskedők. A kereskedők nagykereskedelmi partnerei között az MVM-en kívül megtalálhatók az importőrök és az MVM-től független hazai erőművek is, és a beszerzés volumenét tekintve az MVM csak a második helyen áll az importőrök után.

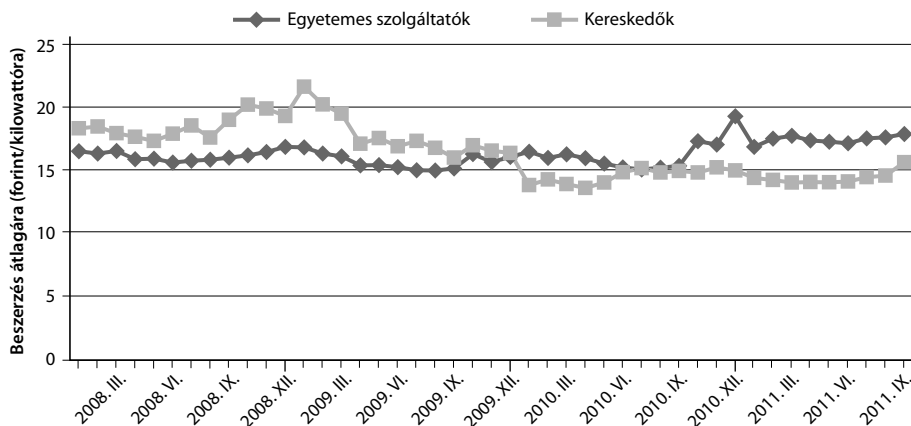

Forrás: MEH [2011].

6. ÁBRA • Az egyetemes szolgáltatók és kereskedők elsődleges beszerzési szerkezete, 2010

Bár beszerzési forrásaik megválasztása tekintetében az egyetemes szolgáltatókat nem terhelik köztételek, beszerzési áraik hatóságilag maximalizáltak. Az úgynevezett nagykereskedelmi viszonyítási (benchmark) ár szabályozása számos alakváltozáson ment keresztül az elmúlt négy évben. Az ármeghatározás kezdetben egy hatósági gázárakhoz indexált képleten alapult. Ezt 2010-ben felváltotta egy összetettebb módszer, ami szerint az árplafont a lipcsei tőzsde tárgyévire vonatkozó zsinórszállítású termékének előző év július és november közötti jegyzési áaira és a hazai virtuális kapacitásárverések aukciós áaira alapozták. Az idei év elején ezt a rezsimit is felszámolták, és az ár viszonyítási alapjának (benchmarkár) megállapítását a gazdasági miniszter hatókörébe utalták.

Az egyetemes szolgáltatók és a kereskedők átlagos beszerzési árainak alakulására vonatkozó becsléseinket mutatja a 7. ábra. Amint látható, a hatóságilag meghatározott nagykereskedelmi viszonyítási ár az egyetemes szolgáltatók számára a piacnál lényegesen mérsékeltebb árú beszerzést tett lehetővé 2008-ban és 2009-ben. A hatósági és a piaci ár közötti eltérés kialakulásában fontos szerepet játszott az, hogy a modellváltás kezdeti időszakát jellemző elégtelen nagykereskedelmi verseny következtében a piaci árazású nagykereskedelmi termékek árai jelentősen elszakadtak a fundamentumok által indokolható szinttől. Ebben az időszakban a határidős magyar szállítású zsinórtermékek a német piachoz képest körülbelül 20 százalékos felárral forogtak. 2009 második felétől kezdődően – részben a gazdasági válság okozta kereslet-visszaesés, részben pedig a kedvező piacszerkezeti változások nyomán – a hazai nagykereskedelmi árak visszasüllyedtek a közép-európai országok árampiacait jellemző német árszintre. Ez fordulatot hozott az egyetemes szolgáltatók

Megjegyzés: az adatok nem tartalmazzák a kötelező átvételből származó áram költségeit.

Forrás: MEH.

7. ÁBRA • Az egyetemes szolgáltatók és a kereskedők energia beszerzésének becsült átlagos költsége

tók és kereskedők beszerzési árának relációjában is: a két csoport közül 2010-től kezdődően a kereskedők vásárolják olcsóbban az áramot. A kereskedők beszerzése 2011-től válik lényegesen olcsóbbá, ekkorra a két szegmens beszerzési árai közötti olló körülbelül 3 forint/kilowattóra szélesedik.

A relatív árak alakulása magyarázatot ad arra, hogy az egyetemes szolgáltatók miért nem néztek hosszabb időn keresztül új nagykereskedelmi partner után. A jelenlegi árviszonyok mellett azonban az MVM-től való beszerzés jelentős többletköltséggel jár, ami indokolta tenné egy diverzifikáltabb beszerzési portfólió kialakítását. Ennek hiánya arra utal, hogy az értékesítési oldalon egyelőre nincs olyan nyomás az egyetemes szolgáltatókon, ami energiaköltségeik csökkentésére ösztönözné őket.

Piaci részesedések és verseny

Az 1. táblázatban a hatósági és a piaci árazású kiskereskedelmi értékesítés árának és piaci részarányának alakulását mutatjuk be 2009-től 2011-ig. (Az árak nem a teljes végfelhasználói árat, hanem csak annak energiadíj-komponensét tükrözik.) Elsőként az árak alakulásával foglalkozunk, ezt követően térünk rá a részesedések vizsgálatára.

Az 1. táblázatból jól látszik, hogy a végfelhasználói árak tekintetében az elmúlt három évben nagyon jelentős változások történtek. A legszembetűnőbb fejlemény az üzleti felhasználók versenypiaci árának nagyarányú, átlagosan 6,6 forint/kilowattórás esése. Ez természetesen tükrözi a kereskedők beszerzési árának korábban bemutatott mérséklődését. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a kereskedők átlagos beszerzési ára 2009 és 2011 között körülbelül 4,1 forint/kilowattórával csökkent, akkor beláthatjuk, hogy a 6,6 forint/kilowattórás végfelhasználói árcsökkenés csak a kereskedők közötti verseny jelentős erősödésével, és ennek köszönhetően a kiskereskedelmi árretek jelentős mértékű szűkülésével mehetett végbe.⁴

Az árak csökkenése ugyanakkor eltérő mértékű volt az egyes fogyasztói csoportokban. Az áresés mértéke a 20 000 megawattóra/évnél nagyobb fogyasztású „nagyfogyasztói” szegmensben átlagos, a 20 és 20 000 megawattóra/közötti éves fogyasztású kis- és középvállalkozói szegmensnél az átlagot meghaladó, míg a legkisebb fogyasztóknál (<20 megawattóra/év) az átlagostól jelentősen elmaradó volt. A közepes villamosenergia-fogyasztású kis- és középvállalkozások (500–2000

⁴ Több tanulmány is rámutatott arra, hogy az üzleti felhasználók árának 2007-ről 2008-ra való jelentős emelkedésében a kiskereskedelmi árretek megugrása jelentős szerepet játszott (*MEH* [2008], *Kaderják és szerzőtársai* [2010]). Különösen nagy kiskereskedelmi marzssal azoknak a fogyasztóknak kellett szembesülniük, akik 2008-ban a jogosultsági kör szűkülésének következményeként a hatósági áras szegmensből a versenypiacra kerültek. A kiskereskedelmi árretek nagyságában a modellváltás lebonyolítását övező bizonytalanságok mellett a kedvezőtlen nagykereskedelmi piaci folyamatok és a fogyasztók felkészületlensége is szerepet játszott (erről lásd bővebben *Kaderják és szerzőtársai* [2010]).

1. TÁBLÁZAT • Az egyetemes szolgáltatók és kereskedők piaci részaránya és értékesítési áraik termékárkomponensének átlagos nagysága az egyes fogyasztói szegmensekben, 2009, 2010, 2011 január–szeptember

Megawattóra	Egyetemes szolgáltatók	Kereskedők	Egyetemes szolgáltatók	Kereskedők	Egyetemes szolgáltatók	Kereskedők	Fogyasztók körülbélüli száma (ezer darab)
	(megawattóra)		(százalék)		(forint/kilowattóra)		
2009							
Összes értékesítés	13 925 020	20 734 751	40,2	59,8	–	–	3600
Háztartásoknak	10 734 216	9 324	99,9	0,1	21,2	20,3	3285
Üzleti felhasználóknak	3 190 804	20 725 427	13,3	86,7	20,0	24,6	330-340
< 20	1 371 968	1 555 690	46,9	53,1	18,8	22,2	300
20–500	1 270 601	3 865 205	24,7	75,3	20,4	25,0	
500–2000	289 543	2 460 620	10,5	89,5	20,0	29,5	
2000–20 000	201 041	5 122 282	3,8	96,2	24,5	25,4	30
20 000–70 000	57 650	2 436 806	2,3	97,7	23,5	23,9	
70 000–150 000	0	1 432 849	0,0	100,0	–	22,6	
150 000 < ...	0	3 851 975	0,0	100,0	–	22,0	0,2-0,3
2010							
Összes értékesítés	13 849 190	21 531 471	39,1	60,9	–	–	3600
Háztartásoknak	10 618 176	3 321	99,97	0,03	21,4	20,3	3285
Üzleti felhasználóknak	3 231 014	21 528 150	13,0	87,0	20,3	19,8	330-340
Ebből: ... < 20	1 085 870	1 432 439	43,1	56,9	20,0	29,9	300
20–500	1 405 749	4 233 658	24,9	75,1	20,1	20,3	
500–2000	290 477	3 197 906	8,3	91,7	21,0	22,0	
2000–20 000	353 526	4 755 059	6,9	93,1	21,0	19,8	30
20 000–70 000	95 392	2 619 284	3,5	96,5	23,2	18,1	
70 000–150 000	0	1 362 040	0,0	100,0	–	17,0	
150 000 <	0	3 927 763	0,0	100,0	–	15,7	0,2-0,3
2011							
Összes értékesítés	9 612 084	16 040 853	37,5	62,5	–	–	3600
Háztartásoknak	7 921 765	21 857	99,72	0,28	21,3	23,2	3285
Üzleti felhasználóknak	1 690 319	16 018 996	9,5	90,5	21,4	18,0	330-340
Ebből: ... < 20	877 658	860 848	50,5	49,5	21,6	20,5	300
20–500	601 093	3 618 573	14,2	85,8	21,1	19,2	
500–2000	119 737	2 366 037	4,8	95,2	21,5	18,2	
2000–20 000	91 831	4 010 605	2,2	97,8	21,3	17,6	30
20 000–70 000	0	2 104 372	0,0	100,0	–	17,1	
70 000–150 000	0	1 055 531	0,0	100,0	–	17,0	
150 000 < ...	0	2 003 030	0,0	100,0	–	17,0	0,2-0,3

Forrás: MEH és saját számítások.

megawattóra) esetében kiugróan nagy, 11,3 forint/kilowattórás volt az árcsökkenés. Az a tény, hogy a kiskereskedelmi árrés ebben a szegmensben csökkent a legnagyobb mértékben, egyúttal azt is mutatja, hogy a hazai kiskereskedelmi piacon jelenleg nagyjából a kis és közepes áramfogyasztású kis- és középvállalkozások jelentik azt a legkisebb méretnagyságot, amelynek kiszolgálásáért már valódi verseny folyik a kereskedők között.

Eltérően a piaci árazású szegmensben tapasztalt fejleményektől, a hatósági árazású szegmensben az üzleti felhasználók átlagos energiadíja növekedett az elmúlt három évben. Ez összhangban áll az egyetemes szolgáltatók beszerzési árainak emelkedésével. Ugyanakkor a költségoldali áremelési nyomást az egyetemes szolgáltatók is megpróbálták differenciáltan érvényesíteni a végfelhasználói árakban. A legnagyobb áremelést a legkisebb üzleti felhasználók szenvedték el, míg a kis- és középvállalkozói szegmens felső harmadában éppenséggel csökkentek az árak. Az egyetemes szolgáltatók 2011-ben különösen figyeltek arra, hogy beszerzési költségeik növekedését (körülbelül 1,3 forint/kilowattóra) úgy osszák szét az egyes fogyasztói kategóriák között, hogy abból a nagyobb fogyasztók kevesebbet érezzenek. A nagy, közepes, illetve kis fogyasztású kis- és középvállalkozások energiadíjai rendre 0,3, 0,5, 0,99 forint/kilowattórával, a 20 megawattóra/évnél kisebb fogyasztású ügyfelek árai pedig 1,56 forint/kilowattórával növekedtek. Az egyetemes szolgáltatók árazási magatartása egyrészt megerősíti a kiskereskedelmi verseny hatókörére tett korábbi megállapításainkat, másrészt arra enged következtetni, hogy az ügyfelekért folyó verseny immár az egyetemes szolgáltatásra jogosult fogyasztókra is kiterjed.

Ezek az árváltozások az egyetemes szolgáltatói és a kereskedői árak relációjában is jelentős módosulásokhoz vezettek. A kereskedők energiadíjai, amelyek 2009-ben még minden üzleti felhasználói szegmensben – és a legtöbb fogyasztói kategóriában jelentős mértékben – meghaladták az egyetemes szolgáltatók energiadíjait, 2010-re a nagyjából az egyetemes szolgáltatói árszintre csökkentek (a legkisebb felhasználók kivételével), majd az idei évben azok alá süllyedtek, olykor jelentős mértékben. Az árdifferencia nagysága a kis- és középvállalkozói szegmens felső harmadában jelenleg 3,7 forint/kilowattóra, míg a legkisebb fogyasztású üzleti szegmensben körülbelül 1 forint/kilowattóra.

A hatósági és a piaci árazású szegmensek relatív nagyságában történt módosulások összhangban állnak a relatív árak változásával. Az egyetemes szolgáltatók forgalom alapján számolt piaci részesedése az üzleti szegmensben 2009-ben és 2010-ben nagyjából 13 százalékos volt, ami 2011-re – az év első 9 hónapjára vonatkozó adatok szerint – 9,5 százalékosra olvadt. Nem meglepő módon 2009-ben és 2010-ben nem történt szignifikáns mértékű elvándorlás a hatósági szegmensből, hiszen az egyetemes szolgáltatásra jogosult fogyasztók a versenypiacon sem találhattak a hatósági áraknál kedvezőbb ajánlatokat. 2011-ben azonban fordult a helyzet: a kedvezőbbé váló versenypiaci árak a fogyasztók egy részét egyetemes szolgáltatójuk elhagyására készítették. A kereskedői értékesítés részaránya a kis-

és középvállalkozói szektor alsó, középső és felső szegmensében rendre 10,7, 3,5 illetve 4,7 százalékkal nőtt.

Arra vonatkozóan nem tudunk pontos becslést adni, hogy a piaci részarányok eme változása számszerűen hány szolgáltatóváltásban öltött testet. Egyrészt azért, mert az egyes fogyasztói méretkategóriák jellemzőiről (fogyasztók száma, átlagos fogyasztása stb.) nincs elég információnk, másrészt pedig azért, mert a részarányok változásában a szolgáltatóváltás mellett más hatások – például az ügyfélkörök fogyasztásában bekövetkező változások – is szerepet játszathattak. Nagyon durva becslésünk alapján 2011-ben nagyjából 1000–2000 üzleti felhasználó, vagyis a kis- és középvállalkozói szegmenshez tartozó felhasználók körülbelül 3–6 százaléka váltotta le egyetemes szolgáltatóját versenyipiaci kereskedőre.

Egy nagyon lassú lemorzsolódás a lakossági piacon is megfigyelhető. A fogyasztási adatok alapján a háztartási szegmens 0,3 százaléka vásárol villamos energiát versenyipiaci kereskedőtől. Ez az adat nagyjából összhangban van a tanulmányunk első felében bemutatott nemzetközi háztartási felmérés Magyarországra vonatkozó 0,2 százalékos szolgáltatóváltási rátájával. Az egyetemes szolgáltatókat elhagyó háztartási fogyasztók néhány ezres tömege valószínűsíthetően a hazai kereskedők közül egyedülként lakossági ügyfelekkel is foglalkozó Magyar Telekom Távközlési Nyrt.-hez vándorolt.

Szolgáltatóváltás

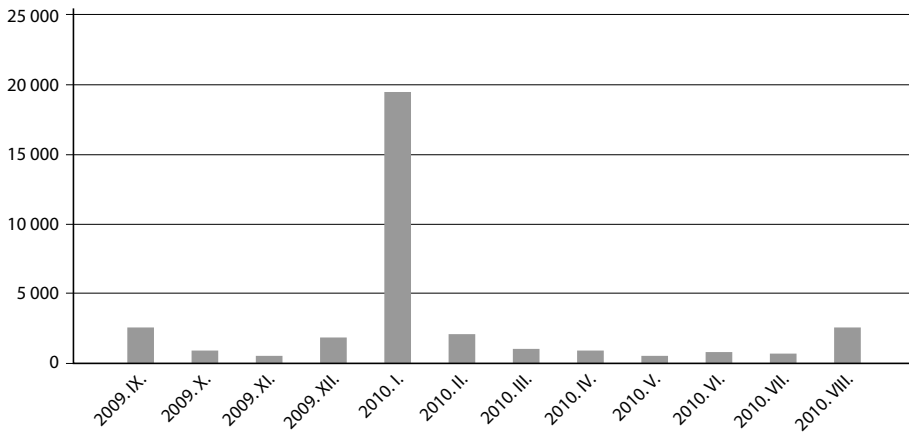
A hazai szolgáltatóváltás helyzetét a kereskedők szemszögéből a REKK és Mentor Partner által közösen készített tanulmány vizsgálta (*REKK–MentorPartner* [2011]). A hat villamosenergia-kereskedő megbízásából indított projekt célja az volt, hogy a szolgáltatóváltás jelenlegi rendszerének és folyamatának részletes vizsgálatával feltárja a folyamatot akadályozó tényezőket, így többek között a szolgáltatókra nehezedő adminisztratív terheket, és javaslatokat fogalmazzon meg a folyamat hatékonyságának javítására és az európai legjobb gyakorlathoz való közelítésére.

A *REKK–MentorPartner* [2011] szerint a tanulmány készítésének időpontját megelőző egy évben – vagyis a 2009. szeptember és 2010. augusztus közötti időszakban – körülbelül 38 ezer kereskedőváltás történt (8. ábra). Ez a szám egyaránt tartalmazza a háztartási és üzleti felhasználók körében történt váltások adatait, valamint magában foglalja a költözés miatti szolgáltatóváltásokat is.

A kereskedőváltás hazai rendszerével kapcsolatban a *REKK–MentorPartner* [2011] a következő problémákat tárta fel.

- Hiányos a kereskedők, illetve a kereskedők és elosztók közötti együttműködés, ami részben az egyéni érdekeltségi viszonyok ütközésére vezethető vissza, részben pedig arra, hogy informatikai támogatás és nem megfelelő szintű szabályozás miatt sok esetben nem biztosítottak a hatékony együttműködés feltételei.

- A szabályozás túl alacsony szinten valósul meg: a szolgáltatóváltás szabályai az *elosztói szabályzatban* találhatóak. Ebből eredően a szabályozás nem elég erélyes, és nehezen kikényszeríthető.
- A hiányos szabályozás – például: a fogyasztókra vonatkozó lényeges információk átadását illető vagy a tartozáskezeléssel kapcsolatos bizonytalanságok – akadályozza a kereskedőváltás hatékony lebonyolítását.

Forrás: REKK–MentorPartner [2011].

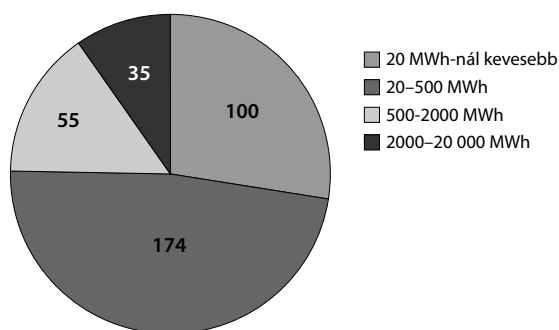
8. ÁBRA • Megvalósult összes szolgáltatóváltás száma, 2009. szeptember–2010. augusztus

A MentorPartner nemrég egy kérdőíves felmérésben vizsgálta meg a hazai kkv-k áramkereskedőkkel kapcsolatos tapasztalatait.⁵ A mintába bekerülő 800 vállalatból 559 vállalat állt közvetlen szerződéses kapcsolatban villamosenergia-kereskedővel. Az éves villamosenergia-fogyasztás nagyságáról is információt nyújtó 364 vállalat fogyasztás szerinti megoszlását mutatja a 9. ábra.

A vállalatok kereskedőváltásra vonatkozó kérdésre adott válaszai az idej és a tavalyi felmérésből is a rendelkezésünkre állnak. A válaszok megoszlását mutatja a 10. ábra.

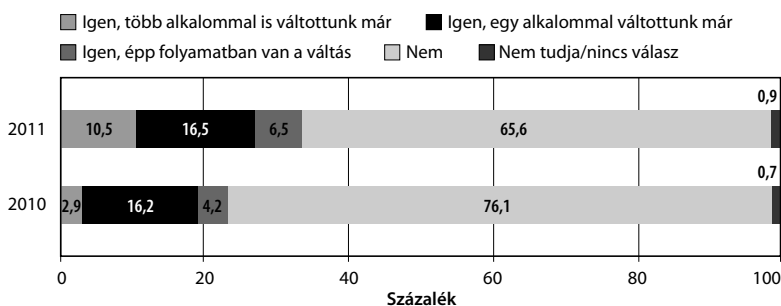
2011-ben a kis- és középvállalkozások 33,5 százaléka nyilatkozott úgy, hogy már legalább egyszer váltott kereskedőt, 2010-ben ez az arány még csak 23,3 százalék volt. Ahogyan a korábbiakban azt már említettük, a nagyjából 44 ezres létszámú kis- és középvállalkozói szektorban hozzávetőlegesen a vállalatok 70 százaléka, azaz körülbelül 30 800 vállalat állt közvetlen szerződéses kapcsolatban egyetlen szolgáltatóval/kiskereskedővel. Mindezek alapján úgy becsüljük, hogy 2011-ben (2010-ben) a hazai kis- és középvállalkozások között nagyjából 10 300 (7170) olyan

⁵ A felmérésre vonatkozó adatok *Marton Krisztinától*, a MentorPartner munkatársától származnak.

Forrás: MentorPartner.

9. ÁBRA • A válaszadók villamosenergia-fogyasztás nagyság szerinti megoszlása

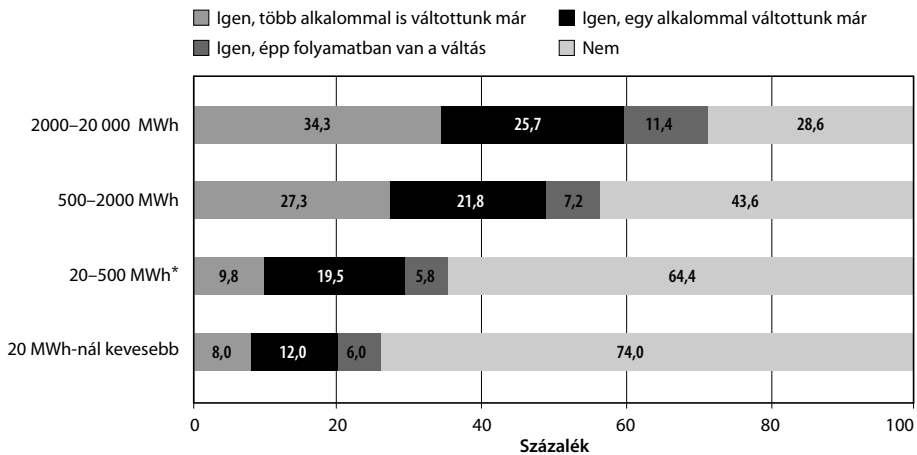

Forrás: MentorPartner.

10. ÁBRA • A „Váltott-e már kereskedőt?” kérdésre adott válaszok megoszlása (százalék)

vállalat volt, amely a piacnyitás óta eltelt időszakban már legalább egyszer váltott kereskedőt. A rendelkezésre álló információk alapján az egy év alatt lebonyolított kereskedőváltásokra is tudunk durva becslést adni. Idén összesen 3140-nel emelkedett a legalább egyszer kereskedőt váltók száma, és 7,6 százalékkal, azaz 2340-nel nőtt a már többször kereskedőt váltóké. Így becslésünk szerint 2011-ben összesen körülbelül 5480 szolgáltatóváltás történt a kis- és középvállalkozói szektorban. Ez azt jelenti, hogy az árampiacon közvetlenül szerződő kis- és középvállalkozások körében a váltási arány 2011-ben megközelítette a 18 százalékot.

A 11. ábra a szolgáltatóváltási aktivitás alakulását mutatja fogyasztási méretkategóriánként. Természetes módon a nagyobb fogyasztókat nagyobb szolgáltatási aktivitás jellemzi: a legnagyobb felhasználók 71 százaléka, míg a legkisebbeknek csak 26 százaléka hajtott már végre legalább egy kereskedőcserét. Az is látható, hogy az alsó, illetve a felső két fogyasztási méretkategória vállalatai élesen elválnak egymástól a kereskedőváltási aktivitás szempontjából, legalábbis ha annak erősségét a kereskedőt már többször is váltottak arányával mérjük. Ez is megerősíteni látszik azt a korábbi megállapításunkat, amely szerint a kis/közepes áramfogyasztású kis- és

* Nem tudja/nincs válasz: 0,6 százalék.

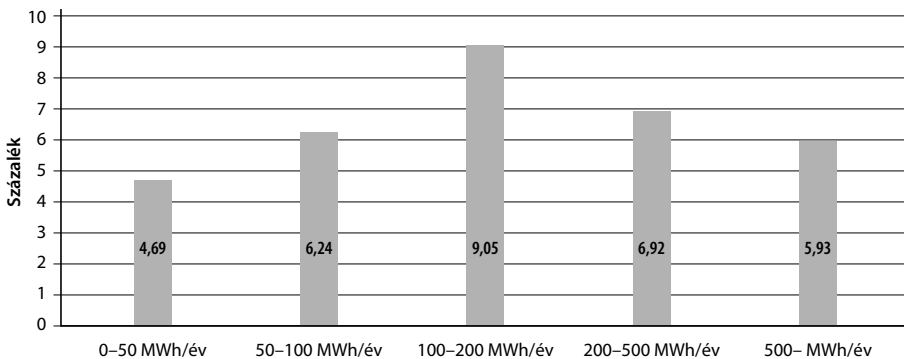
Forrás: MentorPartner.

11. ÁBRA • A kereskedőváltás fogyasztási méretkategóriánként, 2011

középvállalkozások jelentik azt a legkisebb méretnagyságot, amelyek kiszolgálásért már valódi verseny folyik a kereskedők között.

Az Alteo Energiaszolgáltató Nyrt. 2010 őszén 100 kis- és közepes vállalatot vizsgált meg abból a szempontból, hogy a kereskedőváltás mekkora megtakarítást jelentene e vállalatok számára. A felmérés hangsúlyozottan olyan vállalatokra koncentrált, amelyek eddig egyáltalán nem, vagy csak régebben váltottak szolgáltatót, de amelyek most intenzíven foglalkoznak a kereskedőváltás gondolatával. A felmérés eredményeit a 12. ábra a mutatja.

A legnagyobb megtakarítási képességet a 100–200 megawattóra fogyasztású vállalatoknál mutatta ki a vizsgálat. Ebben a körben a jelenlegi szolgáltató leváltása

Forrás: Alteo [2010].

12. ÁBRA • Várható megtakarítás aránya a kis- és közepes vállalatok különböző szegmenseiben

átlagosan 9 százalékos költségmegtakarítást jelentene a vállalatok számára. A 12. ábrán az is látható, hogy nem a legnagyobb vállalatok megtakarítási lehetőségei a legjobbak. Ez vélhetően azzal függ össze, hogy a nagyobb fogyasztókért erősebb verseny folyik a szolgáltatók között. És mivel egy kiélezettebb versenyben vélhetően csökken az árak szórása, a szolgáltatóváltással elérhető megtakarítások mértéke is csökken.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban a szolgáltatóváltás és a kiskereskedelmi verseny összefüggéseit vizsgáltuk a hazai árampiacon. A tanulmány fő megállapításai a következők. A hazai árampiacot a háztartások esetében alacsony, az üzleti vállalkozások esetében közepesen erős szolgáltatóváltási aktivitás jellemzi. A hazai háztartásoknak körülbelül 0,2-0,3 százaléka cserélte le szolgáltatóját az elmúlt egy-két évben, amely váltási aránnyal Magyarország az európai uniós mezőny utolsó harmadában helyezkedik el. A háztartások körében a csomagok közötti – a szolgáltató cseréjével nem járó – váltások aránya is nagyon alacsony, mindössze 1 százalék. A gyenge szolgáltatóváltási aktivitás részben a piacnyitás óta eltelt idő rövidségével – és a fogyasztók erre visszavezethető tapasztalatlanságával –, részben pedig az egyetemes szolgáltatói rendszeren keresztül fenntartott nyomott árú villamosenergia-vásárlás lehetőségével magyarázható.

Jóval erősebb kereskedőváltási aktivitás figyelhető meg az üzleti felhasználók körében. Szemben a háztartási fogyasztókkal, akik csak 2008 óta választhatják meg szolgáltatójukat, a szabad kereskedőválasztás joga ebben a körben már 2003, illetve 2004 óta biztosított. Az elmúlt egy-két évben több tényező is segítette az üzleti felhasználókért folyó szolgáltatói verseny élénkülését. Általában a felhasználói oldal alkupozícióját erősítette a gazdasági válság okozta kereslet-visszaesés. A kiskereskedelmi versenynek újabb lökést adott az a tény is, hogy a kedvező nagykereskedelmi piaci folyamatok eredményeként a versenypiaci végfelhasználói árak 2011-ben a hatósági árazású szegmens végfelhasználói árai alá csökkentek, aminél fogva a verseny hatóköre most már az egyetemes fogyasztásra jogosult üzleti felhasználókra is kiterjedhet. A rendelkezésre álló adatok alapján 2011-ben a villamosenergia-vásárlási szerződéssel rendelkező kis- és középvállalkozások közül körülbelül 5480 váltott villamosenergia-kereskedőt, ami a kis- és középvállalkozói szektorra vetítve 18 százalékos, az összes üzleti felhasználót alapul véve pedig körülbelül 1,5 százalékos váltási arányt jelez. Becsléseink szerint az 5480 megvalósult váltásból körülbelül 1000–2000 olyan eset volt, ahol a váltás egyetemes szolgáltatótól kereskedőhöz történt.

IRODALOM

- ALTEO [2010]: Árampiac: Megéri a váltás. A költségek ötöde is megtakarítható – Már a kisebb cégek is mozgolódnak. <http://www.alteo.hu/static/download/100/alteoszolgaltovaltas-sajtkozzolemeny.pdf>.
- ECME [2010]: The Functioning of Retail Electricity Markets For Consumers in the European Union. ECME Consortium, EAHAC/FWC/2009 86 01., http://ec.europa.eu/consumers/consumer_research/market_studies/docs/retail_electricity_full_study_en.pdf.
- ERGEG [2009]: Status Review of End-User Price Regulation as of 1 July 2008. E08-CPR-21-05 11. European Regulators' Group for Electricity and Gas. http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_PAPERS/Customers/Tab/E08-CPR-21-05_End-UserPrices_11%20Mar%2009.pdf.
- KADERJÁK PÉTER–MEZŐSI ANDRÁS–PAIZS LÁSZLÓ–SZOLNOKI PÁLMA [2010]: Energiapolitikai ajánlások 2010. A hazai árampiaci szabályozás kritikája és javaslatok a továbblépésre. Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont, Budapest, http://www.rekk.eu/images/stories/letoltheto/wp_2010_1.pdf.
- MEH [2008]: Összefoglaló a kereskedelmi engedélyesekkel és a felhasználók képviselőivel folytatott megbeszéléseken elhangzottokról és az azokból levonható következtetésekről, illetve teendőkről. Magyar Energia Hivatal: http://www.eh.gov.hu/gcpdocs/200803/microsoftwordhonlapra_sszefoglal_kereskedkkelfolyt_beszlg_vegso.pdf.
- MEH [2011]: A Magyar Energia Hivatal 2010. évi jelentése az Európai Bizottság részére, augusztus, http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/NATIONAL_REPORTS/National%20Reporting%202011/NR_nl/C11_NR_Hungary-LL.pdf.
- REKK–MENTORPARTNER [2011]: A kereskedőváltás folyamatának fejlesztése a villamosenergia-szektorban. Projektzáró dokumentum.